

Lublin, 11 września 2023 r.

Ks. prof. dr hab. Marek CHMIELEWSKI
Katedra Duchowości
Systematycznej i Praktycznej
Wydział Teologii KUL
ORCID 0000-0001-7566-5072

RECENZJA

DOROBKU NAUKOWEGO I ROZPRAWY HABILITACYJNEJ

KS. DR. WOJCIECHA MUELLERA

Stosownie do wymogów Ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki z dnia 14 III 2003 r. z późn. zmianami (Dz. U. 2017 poz. 1789), zwłaszcza do art. 16, oraz Rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z 19 I 2018 r. w sprawie szczegółowego trybu i warunków przeprowadzania czynności w przewodzie doktorskim, w postępowaniu habilitacyjnym oraz w postępowaniu o nadanie tytułu profesora (Dz. U. 2018 poz. 261), w niniejszej recenzji zostanie przedstawiona ocena dorobku naukowego oraz rozprawy habilitacyjnej ks. dr. Wojciecha Muellera, z punktu widzenia teologii duchowości z racji zainteresowań badawczych recenzenta.

1. Przebieg kariery naukowej

Po ukończeniu seminaryjnych studiów filozoficzno-teologicznych ks. Mueller obronił w 2001 r. pracę magisterską pt. *Wpływ judaizmu na duchowość Edyty Stein w świetle „Autobiografii” i „Listów”*, napisaną na seminarium z teologii duchowości pod kierunkiem ks. prof. Henryka Wejmana. Dziesięć lat później, po ukończeniu kursu doktorskiego z teologii duchowości na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Adama Mickiewicza, obronił w 2011 r. rozprawę doktorską pt. *Ksiądz Aleksandra Woźnego koncepcja dzieciństwa duchowego*, napisaną pod kierunkiem ks. dr hab. Jacka Hadrysia. W międzyczasie przeszedł wszystkie etapy awansu zawodowego nauczyciela religii. Ponadto odbył stosowne przygotowanie do prowadzenia procesów beatyfikacyjnych.

2. Dorobek naukowy

Ksiądz Wojciech Mueller opublikował w sumie 17 książek, opracował dwie *positio* w procesach beatyfikacyjnych sług Bożych: ks. Stanisława Streicha i ks. Aleksandra Woźnego, kilka pomniejszych broszur, 15 artykułów naukowych, a ponadto opublikował 13 artykułów popularyzatorskich. Wygłosił 5 referatów

w ramach lokalnych lub ogólnokrajowych konferencji naukowych. Wszystkie dotyczyły wspomnianych sług Bożych i kwestii związanych z procedurą beatyfikacyjną.

Wśród książek są monografie naukowe, edycje źródeł i opracowania popularyzatorsko-beletrystyczne. Dwie spośród monografii poświęcił osobie ks. Stanisława Streicha.

Jedną z nich jest książka pt. *Błogosławiona krew – męczeństwo Sługi Bożego ks. Stanisława Streicha* (Wydawnictwo Kontekst, Poznań 2017, ss. 124). Jak sam tytuł wskazuje, autor szczegółowo omawia w niej życie, działalność duszpasterską, okoliczności zastrzelenia ks. Streicha przez Wawrzyńca Nowaka, pogrzeb kapłana, reminiscencje medialne tego wydarzenia, a na koniec relacje naocznych świadków. Książka obfituje w różne szczegóły, co świadczy o dociekliwości badawczej autora, co dodatkowo potwierdzają bardzo liczne fotografie i fotokopie dokumentów. Za uwagę zasługuje prezentacja sylwetki zabójcy, co z punktu widzenia procesu beatyfikacyjnego jest dość istotne.

Druga z monografii poświęcona temu samemu bohaterowi, wskazywana jako główne osiągnięcie badawcze (rozprawa habilitacyjna), zostanie omówiona w dalszej części niniejszej recenzji. W tym miejscu warto zauważyć, że jest ona znacznie rozszerzoną wersją poprzedniej książki, a tym samym nowym oryginalnym dziełem.

Typową monografią naukową, respektującą wszystkie wymogi warsztatu badawczego jest niewielka książka pt. *Kto szuka prawdy, szuka Boga. Edyta Stein a judaizm* (Wydawnictwo Kontekst, Poznań 2012, ss. 126). Najprawdopodobniej jest to zmodyfikowana wersja jego pracy magisterskiej pod bardzo zbliżonym tytułem. Stosując klucz biograficzny, autor w rozdziale pierwszym w aspekcie judaizmu śledzi dzieciństwo i młodość świętej, następnie trzy główne fazy jej dorosłego życia przed i po konwersji, a w rozdziale trzecim analizuje wpływ judaizmu na duchowość Współpatronki Europy.

Natomiast osobie ks. Aleksandra Woźnego ks. Mueller poświęcił większość swoich książek i artykułów, wśród których na uwagę zasługuje monografia *sensu stricto*, którą jest opublikowana rozprawa doktorska pt. *Księża Aleksandra Woźnego koncepcja dzieciństwa duchowego* (Wydawnictwo Kontekst, Poznań 2017, ss. 172). Jak trafnie zauważył jeden z recenzentów rozprawy (ks. prof. dr hab. J. M. Popławski), stanowi ona „ważne, cenne i niezwykle aktualne studium naukowe”. Monografia, zarówno przez wyraźnie wskazany i rzetelnie źródłowo udokumentowany przedmiot materialny oraz formalny, jak i warsztatowo poprawny sposób realizacji, zalicza się do studiów właściwych dla teologii duchowości.

Z uwagi na aspektowe podejście do źródeł, jakimi są pisma ks. Woźnego, za monografię można uznać kolejną książkę ks. Muellera pt. *Matko Pięknego Miłości – Maryjność w życiu ks. Aleksandra Woźnego* (Wydawnictwo Kontekst, Poznań 2019, ss. 85). Studium jednak pozbawione jest właściwego monografiom aparatu

naukowego, m.in. dokładnego odwoływania się do źródeł, natomiast obfituje w różnego rodzaju ilustracje, nierzadko wykraczające poza przedmiot materialny.

Komplementarną – jak mogłoby się wydawać – pozycją do wspomnianej wyżej książki jest dzieło pt. *Matko, która nas znasz – Maryjność w nauczaniu ks. Aleksandra Woźnego* (Wydawnictwo Kontekst, Poznań 2019, ss. 264). Jednak, jak wskazuje podtytuł, jest to pomoc duszpasterska, składająca się w istocie z zebranych rozważań maryjnych sługi Bożego. Z krótkiego wprowadzenia ks. Muellera jako postulatora procesu beatyfikacyjnego trudno jednak wnioskować, czy jest to kompletny zbiór tekstów maryjnych ks. Woźnego. W każdym razie opracowanie to można zaliczyć do kategorii edycji źródeł.

Cenną edycją źródeł jest książka pt. *Listy księdza Aleksandra Woźnego z Dachy* (Wydawnictwo Kontekst, Poznań 2021, ss. 528). Jest to rzetelne z naukowego punktu widzenia opracowanie pism sługi Bożego, dodatkowo wzbogacone dołączonymi wyjaśnieniami odnośnie do wymienianych osób lub zdarzeń, jak również licznymi ilustracjami, głównie w postaci fotokopii rękopisów autora tychże listów.

Jest to drugi tom z serii studiów nad osobą ks. Woźnego, przygotowanych przez Habilitanta. Pierwszy, pt. *Jeden z nas. Księdza Aleksandra Woźnego tajemnica powołania* (Wydawnictwo Kontekst, Poznań 2021, ss. 323), jest również edycją źródeł, poprzedzoną obszernym wprowadzeniem, i – jak zwykle – bardzo bogato ilustrowaną.

W podobnym stylu został opracowany pokaźny trzeci tom tej serii pt. *Potyczki księdza Aleksandra Woźnego z komunizmem* (Wydawnictwo Kontekst, Poznań 2018, ss. 670). Autor szczegółową biografię sługi Bożego, opartą na dokumentach, osadza w szerszym kontekście zmagania poznańskiego duchowieństwa z komunistycznym reżimem. Podobnie jak pozostałe tomy z tej serii, jest on bogato ilustrowany archiwalnymi fotografiami i fotokopiami różnych dokumentów, niekiedy luźno związanych z przedmiotem badań. Studium na końcu zaopatrzone jest w indeks osobowy.

Ostatni tom z tej serii pt. *Bohater wiary. Księdza Aleksandra Woźnego duszpasterski styl* (Wydawnictwo Kontekst, Poznań 2019, ss. 516) również ma charakter biograficzny. Podobnie jak poprzedni tom, tak i ten, oparty jest na dokumentach dotyczących ks. Woźnego, znajdujących się w teczce personalnej w Archiwum Archidiecezjalnym w Poznaniu. Tu także zamieszczono bardzo dużo ilustracji oraz indeks osób.

Natomiast popularyzatorskim opracowaniem źródeł, to znaczy pism ks. Woźnego, są *Myśli księdza Aleksandra Woźnego na każdy dzień* (Wydawnictwo Kontekst, Poznań 2021, ss. 392) w wyborze dokonany przez Habilitanta. Jak czytamy we wprowadzeniu, jest to zebranie wcześniej wydanych 12 książeczek z tymi samymi tekstami.

Pozostałych kilka książek autorstwa ks. Muellera¹ dotyczy w dalszym ciągu osoby ks. Woźnego i ma wyraźnie popularyzatorsko-beletrystyczny charakter, choć są pokłosiem badań związanych z funkcją postulatora procesu beatyfikacyjnego.

Jeśli zaś chodzi o wspomniane wyżej artykuły naukowe w wydawnictwach zbiorowych² i czasopismach³, to one również skupiają się generalnie na osobach opracowywanych przez ks. Muellera sług Bożych, zwłaszcza ks. Aleksandra Woźnego. Pod względem formy nie budzą zastrzeżeń, natomiast co do treści, to zasadniczo nie wnoszą niczego, co nie byłoby zawarte w omówionych wyżej książkach.

Kwintesencją dorobku naukowego Habilitanta są opracowane przez niego dwie *positio*, przedłożone w Kongregacji Świętych: jedna dotyczy sługi Bożego ks. Aleksandra Woźnego, a druga – sługi Bożego ks. Stanisława Kostki Streicha⁴.

¹ Chodzi tu o książki pt.: *Ks. Aleksander Woźny. Spojrzenie na wiarę* (Wydawnictwo Kontekst, Poznań 2013, ss. 93); *Ksiądz Woźny nie jest groźny. Elementarz* (Wydawnictwo Kontekst, Poznań 2019, ss. 214); *Jestem przecież tylko „Woźnym”* (Wydawnictwo Kontekst, Poznań 2015, ss. 119); *Sługa Boży nie próżnuje i pamięta o swoich* (Wydawnictwo Kontekst, Poznań 2018, ss. 294); *Śladami księdza Woźnego. Droga dziecięctwa* (Wydawnictwo Kontekst, Poznań 2019, ss. 158); *Świadkowie wiary Archidiecezji Poznańskiej. Święci, błogosławieni, słudzy Boży oraz kandydaci na ołtarze* (Wydawnictwo Kontekst, Poznań 2021, ss. 110).

² *Był świętym człowiekiem, świętym kapłanem. Ksiądz Aleksander Woźny*, „Kronika Miasta Poznania” 2011 nr 2, s. 309-320; *Eklezjalny walor procesu beatyfikacyjnego Sługi Bożego ks. Stanisława Streicha*, w: *Rocznik historyczny Lubonia*, red. P. P. Ruszkowski, Luboń 2022, s. 195-210; *Dwaj wybitni poznańscy kapłani w drodze na ołtarze: męczennik ks. Stanisław Streich i wynawca ks. Aleksander Woźny*, w: *Świętość kanonizowana. W kręgu świętych i przyszłych świętych Kościoła, Karmelu i Polski*, red. Sz. Praśkiewicz, nr 15, Kraków 2021, s. 107-124.

³ *Koncepcja „dziecięctwa duchowego” ks. Aleksandra Woźnego*, „Teologia i moralność” 2013, nr 2, s. 203-216; *Za cenę kapłańskiej krwi ks. Stanisława Streicha. Zbrodnia lubońska w świetle dokumentów procesu beatyfikacyjnego*, „Kultura-Media-Teologia” 2022 nr 50, s. 106-129; *Wstrząsająca w swej grozie zbrodnia w kościele. Fama męczeństwa w procesie beatyfikacyjnym ks. Stanisława Streicha*, „Ateneum Kapłańskie” 179(2022), z. 2, s. 342-359; *Rozpoznanie i zabezpieczenie doczesnych szczątków Sług Bożych w procedurze beatyfikacyjnej. Studium przypadku ekshumacji ks. Aleksandra Woźnego*, „Ateneum Kapłańskie” 180(2023), z. 1, s. 127-144; *Priestly Blood – for the Faith: Martyrdom of Rev. Stanisław Streich in the Light of the Beatification Process*, *Poznańskie Studia Teologiczne* 41(2022), s. 259-278; *Metodyka sekcji zwłok w Katedrze Medycyny Sądowej Uniwersytetu Poznańskiego: kazuś sekcji zwłok ks. Stanisława Streicha*, „Acta Medicorum Polonorum” 12(2022), z. 2, s. 179-197; *Męczeństwo z powodu „odium fidei” – na przykładzie zabójstwa ks. Stanisława Streicha w świetle zbrodni lubońskiej*, „Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego” 42(2022), nr 2, s. 235-253; *Dowody ze świadków w postępowaniu kanonizacyjnym Sługi Bożego ks. Stanisława Streicha*, „Studia Paradayskie” 32(2022), s. 145-165; *Krew kapłana – męczennika Stanisława Streicha w świetle artykułów prasowych*, „Christianitas” 89(2022), s. 33-54; *Rzymska faza sprawy beatyfikacyjnej ks. Stanisława Streicha*, „Colloquia Theologica Ottoniana” 38(2022), s. 85-104; *Męczeństwo ks. Stanisława Streicha w świetle procesu sądowego zabójcy – Wawrzyńca Nowaka*, „Studia Elckie” 25(2022), nr 3, s. 133-148; *Heroism of the theological virtues: faith, hope and love in the light of the beatification process of the Servant of God, rev. Aleksander Woźny*, „Seminare. Poszukiwania naukowe” 43(2022), nr 4, s. 71-82.

⁴ *Positio super vita, virtutibus et fama sanctitatis. Posnansis beatificationis et canonisationis Servi Dei Alexandri Woźny sacerdotis dioeciesiani (1910-1983)*, Romae 2019; *Positio super*

Przeglądając dorobek naukowy, a szerzej – piśmienniczy ks. Wojciecha Mueller, należy najpierw docenić jego ponadprzeciętną objętość. Same tylko omówione powyżej pozycje naukowe obejmują w sumie 3430 stron. Pod względem ilościowym jest to więc dorobek ogromny. Jednak łatwo dostrzec dość zawężoną jego tematykę, a właściwie monotematyczność, jak również częste powtórzenia treści, a nierzadko całych passusów (zdań), jak również fotografii (ilustracji). Z uwagi na wspomnianą monotematyczność oraz cel pastoralny tychże publikacji, nie należy jednak uważać tego za świadomy i zamierzony autoplagiat. Trzeba natomiast docenić ogromną pracowitość Kandydata, jego dociekliwość badawczą, jak również łatwość języka i jego nierzadko beletryzujący styl, który w jego tekstach naukowych nie ujmuje precyzji prezentacji wyników badań.

3. Rozprawa habilitacyjna

W podobnym stylu, co do formy (ogromna ilość ilustracji, fotokopii, cytowanych źródeł itp.) i sposobu prezentacji treści, ks. Wojciech Mueller przygotował studium pt. *Sacerdos et hostia. Ks. Stanisław Streich – Męczennik sprawy Chrystusowej* (Wydawnictwo Kontekst, Poznań 2021, ss. 356), wskazując je w swoim autoreferacie jako główne osiągnięcie badawcze (rozprawę habilitacyjną).

W zamierzeniu Autora jest to krytyczna analiza „zbrodni lubońskiej”, sporządzona zgodnie z koncepcją męczeństwa wypracowaną w Kościele od czasów Prospera Lambertiniego (Benedykta XIV).

Autor, bazując na rozproszonych i zróżnicowanych źródłach (kościelnych i świeckich), prezentuje więc najpierw sylwetkę ks. Streicha. Postawa męczennika, a więc gotowość przyjęcia śmierci męczeńskiej, kształtowana jest bowiem w ciągu całego życia przez konsekwentne wyznawanie wiary w sposób heroiczny. Habilitant szczegółowo na podstawie dokumentów i świadectw przedstawia życie ks. Streicha od dzieciństwa, przez młodość, lata seminaryjne, pracę duszpasterską jako wikariusza w Poznaniu i Koźminie, aż po probostwo w Żabikowie i Luboniu.

Drugim etapem badań jest opis męczeńskiej śmierci, zadanej ks. Streichowi przez zamachowca Wawrzyńca Nowaka 27 II 1938 r. Interesujące jest, zgodnie z wymogami procesu beatyfikacyjnego, wykazanie gotowości męczennika na śmierć, jak również wyraźna agresja zamachowca wobec kapłana, a więc nienawiść do wiary i ewangelicznych wartości.

Dopełnieniem tego etapu badań jest studium nad sylwetką prześladowcy jak również całego antyreligijnego systemu przedwojennego komunizmu. To, poniekąd na zasadzie kontrastu, pozwala lepiej zrozumieć dramat i zarazem heroizm męczeństwa ks. Streicha.

martyrio. Posnansis beatificationis et canonisationis Servi Dei Stanislai Streich sacerdotis dioecesiani (1902-1938), Romae 2021.

Ostatnim etapem badań, prezentowanych w omawianym studium, jest sława męczeństwa lubońskiego proboszcza, trwająca niezmiennie od chwili jego zabójstwa aż do dziś, co w pełni uzasadnia podjęcie stosownych działań w ramach procesu beatyfikacyjnego.

Prezentowane wyniki badań, przy zastosowaniu metody analityczno-syntetycznej, są bardzo dobrze udokumentowane niekiedy drobiazgowym odwoływaniem się do źródeł, jak również bogato ilustrowane fotografiami oraz fotokopiami cytowanych dokumentów. Można więc powiedzieć, że omawiana rozprawa odznacza się poprawnym warsztatem badawczym. Potwierdza to bogata bibliografia źródłowa na końcu książki oraz indeks osób. Wydaje się jednak, że to, co autor w wykazie bibliografii nazwał „bibliografią pomocniczą” lepiej byłoby określić jako opracowania.

Pod względem treściowym analizowana rozprawa, będąca owocem i kwintesencją wieloletnich prac badawczych Habilitanta jako postulatora w procesie beatyfikacyjnym ks. Streicha, spełnia wszystkie wymogi właściwe dla hagiografii i biografistyki.

4. Aktywność dydaktyczna, organizacyjna i popularyzatorska

Jak wynika z przedstawionego dorobku piśmienniczego Kandydata i autoreferatu, jego aktywność organizacyjna i popularyzatorska jest bardzo rozległa. Związana jest ona głównie z jego pracą jako postulatora w procesach beatyfikacyjnych ks. S. Streicha i ks. A. Woźnego. Ks. Mueller od 2021 r. należy m.in. do międzynarodowego stowarzyszenia postulatorów w Rzymie i przewodniczy zespołowi wicepostulatorów w Archidiecezji Poznańskiej. Podejmował też wiele różnych inicjatyw duszpasterskich na rzecz popularyzacji wymienionych sług Bożych⁵. W tym aspekcie na szczególne uznanie zasługuje rzetelne opracowanie dwóch *positio*.

Jeśli zaś chodzi o jego aktywność dydaktyczną, to jest ona dość skromna. W swoim autoreferacie Habilitant wspomina o kilku wystąpieniach w ramach lokalnych i ogólnopolskich sesji naukowych, a ponadto o prowadzonych jedynie w ramach zajęć zleconych okazjonalnych ćwiczeniach i wykładach „z teologii duchowości”. Jednak nie określił bliżej, jakich zagadnień te zajęcia dotyczyły. Należy się domyślać, że w większości były one adresowane do alumnów seminarium duchownego. Brak ponadto jakichkolwiek wzmianek o promotorstwie prac dyplomowych, a tego rodzaju doświadczenie jest dość istotne dla kompetencji przyszłego doktora habilitowanego.

⁵ Ks. Mueller w swej autoprezentacji wspomina o tym, że stworzył stronę internetową poświęconą ks. A. Woźnemu, zainicjował praktykę Mszy św. i modlitw w każdy trzeci czwartek miesiąca w par. św. Jana Kantego w Poznaniu o beatyfikację ks. Woźnego i cud, przygotował ponadto izbę pamięci jemu poświęconą, opublikował liczne teksty na jego temat w czasopiśmie duszpasterskich, udzielał wywiadów telewizyjnych i radiowych w lokalnych stacjach itp.

5. Zainteresowania naukowe

Przegląd – jak widać – bogatego dorobku piśmienniczego i działalności Habilitanta pozwala dostrzec wyraźnie rysujące się jego zainteresowania naukowe i duszpasterskie, skoncentrowane niemal wyłącznie wokół osób sług Bożych: ks. Stanisława Streicha i ks. Aleksandra Woźnego. Jego niewątpliwym osiągnięciem jest wypracowanie własnego stylu uprawiania hagiografii i biografistyki, który mógłby posłużyć innym w podobnej działalności postulacyjnej.

Należy jednak zauważyć, że biografistyka religijna i hagiografia należy bardziej do historii Kościoła, a w przypadku opracowań związanych z procesami beatyfikacyjnymi – także do obszaru prawa kanonicznego. Stanowi jedynie rodzaj prototekstu dla teologii duchowości *sui generis*. Przegląd dorobku piśmienniczego ks. Wojciech Muellera pozwala stwierdzić, że w swoich badaniach, wykazując świętość (a raczej heroiczną cnót) sług Bożych, skupia się on zasadniczo na faktografii i stosuje metodę analizy historycznej. Recenzent natomiast nie dostrzegł właściwej dla teologii duchowości metody badawczej, która polega na teologicznej analizie doświadczenia duchowego, choć poprzez opracowanie tekstów źródłowych ks. Woźnego, Kandydat dostarcza bogatego materiału w tym zakresie.

Z wyjątkiem opublikowanej pracy magisterskiej i rozprawy doktorskiej oraz studium wskazanego jako „rozprawa habilitacyjna”, książki ks. Wojciecha Muellera nie zawierają zestawień bibliograficznych. Natomiast w tej ostatniej brak jakichkolwiek odniesień do typowej literatury duchowościowej, zwłaszcza o charakterze metodologicznym, zaś w dwu pozostałych jest ona szczątkowa. Nie inaczej jest w jego artykułach naukowych⁶.

6. Wniosek

a) Choć piśmienniczy dorobek ks. dr Wojciecha Muellera jest bardzo duży i godny uznania, to jednak odzwierciedla wąski, wręcz monotematyczny, zakres zainteresowań badawczych. Tymczasem od przyszłego doktora habilitowanego, jako samodzielnego badacza i naukowca, należałoby oczekiwać znacznie szerszych horyzontów zainteresowań badawczych.

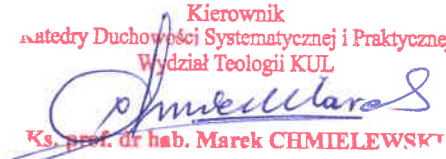
b) Habilitant wykazuje znikome doświadczenie dydaktyczne, co nie jest bez znaczenia dla kompetencji przyszłego doktora habilitowanego, którego jednym z zadań jest kształcenie kadry naukowej.

c) Prezentowany dorobek i zainteresowania badawcze Habilitanta, związane głównie z jego funkcją postulatora w procesach beatyfikacyjnych, sytuują się na

⁶ Na zasadzie „wyjątku potwierdzającego regułę”, można wskazać, że Habilitant w artykule pt. *Heroism of the theological virtues...* w „Seminare” 43(2022), nr 4 (wersja on-line) cytuje jedynie książkę J. W. Gogoli, *Teologia komunii z Bogiem*, zaś w artykule pt. *Koncepcja dziecięctwa duchowego ks. Aleksandra Woźnego* („Teologia i moralność” 2013, nr 2, s. 203-216) przywołuje przedmiotowe hasło z *Leksykonu duchowości katolickiej* autorstwa ks. W. Słomki.

pograniczu historii Kościoła i prawa kanonicznego, nie zaś teologii duchowości. Z tą ostatnią mają jedynie związek pośredni na mocy przynależności historii Kościoła i teologii duchowości do tej samej dziedziny nauk teologicznych oraz korzystania przez teologię duchowości ze źródeł opracowywanych przez specjalistów z zakresu hagiografii i biografistyki, którzy jednak posługują się odmienną metodą badawczą.

Jeżeli więc w jakiś sposób można byłoby uznać dorobek piśmienniczy ks. dr. Wojciecha Muellera za wystarczający do przyznania mu stopnia naukowego doktora habilitowanego zgodnie z wymienionymi na wstępie wymogami prawa, to jednak nie można go jako całość zaliczyć do zakresu teologii duchowości.

Kierownik
Katedry Duchowości Systematycznej i Praktycznej
Wydział Teologii KUL

Ks. prof. dr hab. Marek CHMIELEWSKI